

Opgave 1 Politieke besluitvorming: De illusie van democratie

tekst 1 A

Politologen over de onmacht van de kiezer

Professor Hans Daudt te Amsterdam is tot een verbazingwekkende conclusie gekomen. Nederland, zo schreef hij nog voordat er sprake was van Fortuyn, is mogelijk een oord van vrijheid en zeker een rechtsstaat, maar Nederland is allerm minst een democratie. (...) Wat is er aan de hand met de vertegenwoordigende democratie in Nederland dat er nauwelijks nog een beroepstoekijker te vinden is die er een goed woord voor over heeft? (...) "Het verschil met vroeger", zegt Hans Daudt, "is hooguit dat de functies niet langer erfelijk en onder de adel verdeeld worden, maar nu ook onder de burgerij. Voor de rest maakt het weinig uit (...)." "In het parlement", zegt Hans Daudt, "zitten geen gekozen vertegenwoordigers van het volk meer, maar benoemde mensen. Ze zien het Kamerwerk als opstapje naar een baan in het openbaar bestuur. En ja, daar moet je helaas vier jaar de politiek voor in (...)." Is er inderdaad sprake van een min of meer gesloten circuit waaruit de kandidaten voor de sleutelfuncties in het openbaar bestuur exclusief en op grond van een partijlidmaatschap gerekruteerd en benoemd worden? En kan je dat circuit korthedshalve als 'de politiek' omschrijven? De drager van de politiek in Nederland is de politieke partij. Over dat verschijnsel is een boekenplank volgeschreven. (...) De schrijvers zijn het gloeiend met elkaar eens dat de partij als zodanig de laatste jaren veel van zijn oorspronkelijke functies heeft

tekst 1 B

De Limburgse onderzoeker Nico Baakman heeft het plan opgevat om alle openbare functies die daarvoor in aanmerking komen, van de Rekenkamer tot en met de Raad van State en van burgemeesters tot en met de hogere adviseurschappen, op hun al dan niet politieke invulling te bekijken. Hij is ver genoeg gevorderd, zegt hij, om een algemene conclusie aan te durven: "Als partijloze maak je gewoon geen kans meer." (...) "Het omslagpunt", zegt Baakman, "ligt eind jaren zestig. Sindsdien kom je er zonder de goeie partijpapieren niet meer tussen." Hij ziet het als een kwestie van compensatie. Het verlies aan massa-aanhang werd door de partij goedge maakt met een grotere greep op het openbaar bestuur. Hoe ver gaat die greep? "Heel ver. Op de

verloren. Niemand kan in ernst volhouden dat de politieke partij nog altijd uit naam van een massa-aanhang spreekt. Alle partijen hebben er dagwerk aan om leden uit te schrijven, terwijl ze met de inschrijvingen in een half uurtje klaar zijn. Als ze niet van overheidswege ruimhartig gesubsidieerd werden, zouden ze financieel allang aan de grond hebben gezeten. Ook ziet niemand de partij meer als de verwoorder van een ideologie, de middelaar tussen een breed aangehangen levensovertuiging en het landsbestuur. Zelfs de meest verstokte socialist, mocht er nog een in leven zijn, ziet de sociaal-democraten van vandaag niet als zijn absolute bloedbroeders. En ook de meest bevlogen liberaal vindt in de bende van Dijkstal¹⁾ niet langer zijn totale heil. Op de aanhang van enkele kleinere partijtjes na zweeft het kiezersvolk heftig, zo heftig dat je er scheel van wordt. Wat blijft er dan van de partijen over? Volgens Bart Tromp, politicoloog: een uitzendbureau voor leden die een hoge bestuurlijke functie ambiëren. Volgens Roel in 't Veld, bestuurskundige: een headhunterbedrijf voor het openbaar bestuur. Volgens Frank Ankersmit, politicoloog: "een onmisbaar verschijnsel dat tegelijk totaal irrelevant is (...)." "In elk geval", vindt C.J. Klop, ex-wetenschapsman namens het CDA en tegenwoordig NCRV- voorzitter, "speelt de politieke partij een veel minder belangrijke rol dan de handboeken suggereren."

ministeries tot onder het niveau van directeur, denk ik. Van secretarissen-generaal en van directeuren-generaal weet ik het zeker. Dat word je niet meer zonder partijlidmaatschap." "Voor het werk dat die mensen doen", zegt Nico Baakman, "maakt het niks uit. Daar speelt hun eigen politieke opvatting zelden of nooit een rol in. Het gaat erom dat ze, van welke kleur ze ook zijn, bewezen hebben dat ze gesocialiseerd zijn in het systeem. Ze moeten kunnen draaien, ze moeten compromissen kunnen sluiten, ze moeten hun mond kunnen houden. Het systeem kan niets met mensen die ongezeglijk zijn. Je moet binnen de code passen en dat je binnen de code past, blijkt uit het feit dat je lid van een partij bent." (...)

noot 1

Lijsttrekker voor de VVD bij de Tweede-Kamerverkiezingen van mei 2002.

Eindexamen maatschappijleer vwo 2004-II

havovwo.nl

tekst 1 C

In deze dagen heeft zich, om regering en volksvertegenwoordiging heen, een scala aan ambtelijke dan wel semi-ambtelijke, zelfstandige dan wel semi-zelfstandige adviescolleges, bestuursorganen en wat dies meer zij ontwikkeld. Die hebben een enorme invloed of zelfs een verregaande beslissingsbevoegdheid. Ze hebben twee kenmerken. Ten eerste dat ze zich aan democratische controle onttrekken. En ten tweede dat hun besturen rijkelijk gevuld zijn met politici en ex-politici (...). Wie de besturen van al die satellietlichamen rond het openbaar bestuur bekijkt, wordt tureluurs van de vele politieke figuren die daarin werkzaam zijn (...). Hier raken we het wezen van wat emeritus Daudt de 'regentenstand' noemt. Aan de ene kant: hoge ambtenaren op de departementen en in de stadsbesturen die zonder uitzondering lid van een politieke partij zijn. Aan de andere kant: politici en ex-politici die in de satellietorganen hoge ambtelijke en semi-ambtelijke functies bekleden. Ziedaar de onontwarbare kluwen tussen politiek en bestuur, (...). Aan die verwevenheid is de volksvertegenwoordigende en controlerende democratie voor een groot deel opgeofferd. Ja maar, haast de politiek zich steevast te antwoorden, ja maar, de verdeling is toch eerlijk. We benoemen niet alleen PvdA'ers wanneer Kok toevallig de regering doet. En niet alleen maar CDA'ers, als Balkenende het voor het zeggen mocht krijgen. We zorgen er juist goed voor dat alle geestesstromingen aan bod komen. Alsof de politieke partijen nog vertegenwoordigers zijn van geestesstromingen. Uit begrijpelijk lijfsbehoud houdt Den Haag vast aan het denkbeeld dat de verschillen zoals die in het parlement tot uiting komen, synoniem zijn

tekst 1 D

Ook het openbaar bestuur zelf is totaal van karakter veranderd. Niet langer worden de departementen, de provinciehuizen en de gemeentesecretarieën bevolkt met Weberiaanse pennenlikkers die van negen tot vijf neutraal toekijken of iedereen zich wel aan de regeltjes houdt. De ambtelijke diensten van nu zijn beleidsfabrieken die het maatschappelijk debat naar binnen gehaald hebben. Voor elk denkbaar standpunt is een aparte afdeling ingericht. Het is niet gewaagd om te veronderstellen dat er binnen de departementen veel en veel fundamenteeler over de maatschappij gediscussieerd wordt dan in kringen van de Tweede Kamer.

noot 2

toegangsbewijs

met de maatschappelijke tegenstellingen zoals die buiten het parlement beleefd worden. Dat is al lang niet meer zo (...). (...)

45 George Blom praatte er met anderen over, met bijstandsgerechtigden bijvoorbeeld, maar ook met bisschop Muskens. Ze kenden in hun eigen omgeving geen enkel raads- of Statenlid dat bijvoorbeeld WAO'er was of stratenmaker of sigarenwinkelier. (Een onderzoeker bekeek) alle 760 volksvertegenwoordigers die in een provinciebestuur zijn gekozen. Daarvan blijken er niet minder dan 402 (53 procent) voor het dagelijks brood afhankelijk te zijn van dezelfde overheid die ze als volksvertegenwoordiger controleren. (...)

Een beetje Nederlander van nu houdt er wel honderd of duizend meningen op na. In elk partijprogramma vindt hij er wel een paar terug. Hij kan best, met de lijst Fortuyn, tegen de nieuwe natuur zijn en met de lijst Rosenmöller voor hogere uitkeringen. Hij kan met de lijst Dijkstal een afkeer delen van de Melkert-banen, maar ondertussen wel, met de lijst Balkenende het gezin zien als de hoeksteen. Zijn arsenaal aan meningen past niet meer in één en hetzelfde partijprogramma. En dus heeft hij zich en masse afgewend van de politieke partij die hem wél in het harnas van een alomvattend standpunt wil duwen. Voor zijn portie maatschappelijke betrokkenheid wendt de Nederlander zich liever tot organisaties (...) waar je wel volledig achter kan staan. Nieuwe Natuur? Dan moet je bij Natuurmonumenten zijn. Schoner milieu? Op naar Greenpeace. Het gezin als hoeksteen? Schrijf me in, imam, pastoor of dominee.

(...)

Professor Maarten Hajer: (...) wil (daarom) (...) de democratie uitbreiden tot voorbij het parlement. Er zou een kwaliteitskamer moeten komen die toezicht houdt op het interne democratische gehalte van bijvoorbeeld Greenpeace of de Consumentenbond, die dan een gewaarmerkte voucher²⁾ kunnen krijgen om erkend deel te nemen aan de beleidsvoorbereiding (...). We leven in een door de politiek zelf geconstrueerde vertrouwenscrisis. (...) Het Binnenhof is niet langer het epicentrum, en dat is maar goed ook. Voor dit eenvoudige model is de wereld te gecompliceerd geworden. De beslissingen waar het echt om

gaat, worden in Brussel genomen of in Frankfurt, binnen de Sociaal-Economische Raad of in, ik noem maar, de Mededingings-
35 autoriteit. En anders zijn ze het uitvloeisel van lang en grondig overleg met de hemel mag weten welke maatschappelijke organisaties. Het Binnenhof is een stempelpost geworden die weinig anders
40 doen kan dan formeel bekrachtigen wat elders besloten is.

Voor de eigentijdse bestuurskundige is het zo klaar als een klontje. Er heeft 'een verschuiving van macht plaatsgevonden',
45 schrijft Uri Rosenthal met kennelijke instemming, "van de politieke actoren naar actoren in de omgeving van het openbaar bestuur."

(...)

Collega Tromp moet niet veel hebben van
50 een (...) politiek waaruit de politiek is verdwenen. (...) "De politiek, (...) moet ten minste veel en veel persoonlijker worden. Er is geen land ter wereld waar de politiek zo onpersoonlijk is als in Nederland. (De
55 meeste kandidaten voor de Tweede Kamer)

naar: Magazine M uit NRC Handelsblad van 4 mei 2002

(...) zouden bij wijze van spreken de hele verkiezingscampagne op hun bed kunnen blijven liggen, Kamerlid worden ze toch wel."

60 Het verwonderlijke van het Nederlandse stelsel is dat het uit volksvertegenwoordigend oogpunt beroerd functioneert, maar dat het land daarom nog niet slecht bestuurd wordt. Het
65 regentensysteem werkt (...). Daarom vinden de meeste Nederlanders het wel best dat een politieke kaste de last van het besturen exclusief op de schouders heeft genomen: een hele zorg minder. En daarom geeft een
70 groot deel van dit bevoorrechte volk graag af op zijn politici, zonder zich de moeite van een gang naar de stembus te getroosten. Juist in deze dagen is er in Rotterdam een lange kale man opgestaan die de kaste
75 grondig heeft opgeschud. Hij brengt zijn diagnose grof maar trefzeker onder woorden. Veel kiezers luisteren wel naar hem. Eindelijk iemand die niet bij het gesloten circuit hoort!

Opgave 2 Aan het werk

tekst 2

Aan het werk, met minder regels

De groei van de Nederlandse economie en werkgelegenheid in de tweede helft van de jaren negentig is uitzonderlijk hoog geweest. Voor deze prestatie bestaat
5 internationaal veel waardering. Toch doen zich op veel terreinen (nog) oude en nieuwe maatschappelijke vraagstukken voor. Het aantal WAO'ers loopt op naar de 1 miljoen. Veel mensen zitten al jaren in de bijstand,
10 de werkloosheid loopt op met 7.000 per maand.

Dit kabinet wil werken aan het herstel van vertrouwen door een open oog en oor te hebben voor wat er in de samenleving speelt
15 en leeft, en door meer duidelijkheid en daadkracht, ook op het terrein van de arbeidsmarkt en sociale zekerheid; aan het werk, met minder regels. Werken en langer doorwerken moeten meer lonend worden.

20 Werk is de motor achter integratie en persoonlijke ontwikkeling en de basis voor inkomensvoortgang. Minder regels en minder bureaucratie geven ruimte voor eigen verantwoordelijkheid en

25 voor maatwerk waar het gaat om het overheidsoptreden. Wat zijn de prioriteiten op het terrein van werk en inkomen? In de eerste plaats de aanpak van de WAO. Bijna 1 miljoen
30 WAO'ers op een beroepsbevolking van 7 miljoen is veel te veel. Ten tweede, een grotere effectiviteit in de uitvoering van de bijstand en snellere bemiddeling en begeleiding naar werk. Gemeenten krijgen
35 nu nog te weinig eigen verantwoordelijkheid en worden beknot in het vinden van eigen oplossingen. En ten derde, ruimte voor het gezin en het kunnen combineren van werken, zorgen en leren gedurende de
40 gehele levensloop. Ouders met jonge kinderen zitten nu vaak knel in het 'spitsuur van het leven'. Vrouwen komen daardoor vaak vroegtijdig buiten het arbeidsproces te staan. Dit is in het kort de sociale agenda
45 van dit kabinet: ruimte voor eigen verantwoordelijkheid en maatwerk, sociaal voor wie niet kan en streng voor wie niet wil.

Deze beleidsagenda vraagt een gezamenlijke
50 aanpak van overheid, sociale partners en
samenleving. Een aanpak die ruimte laat
voor ieders eigen verantwoordelijkheid. Niet
de Rijksoverheid en de regels dienen voorop
te staan, maar de verantwoordelijkheid van
55 burgers, bedrijven, gemeenten en sociale
partners. Door effectievere aandacht voor
werkgelegenheid, minder regels en minder

bron: *Sociale Nota, 2003*

bureaucratie wil het kabinet de voorwaarden
60 scheppen voor een sterkere sociale en
economische structuur en meer vitaliteit in
de Nederlandse economie en samenleving.
Alleen zo kan ook voor de langere termijn
een robuust sociaal stelsel worden
gewaarborgd. Maar dat is niet genoeg. Van
65 iedereen wordt verwacht en gevraagd om
naar beste vermogen een bijdrage te leveren.

Opgave 3 Modernisering van CAO's

tekst 3

Tegen de Wind in, de FNV-arbeidsvoorwaardennota 2003

Voorwoord

Sinds het verschijnen van 'Leren loont', de
vorige coördinatenota arbeidsvoorwaarden-
beleid is er veel veranderd. Het gaat
duidelijk slechter met de economie. Er is
5 een ander kabinet (CDA-VVD-LPF) dat -
hoe je het ook wendt of keert - een andere
invulling zal geven aan de
overlegverhouding met de vakbeweging en
de werkgevers. De wind gaat uit een andere
10 hoek waaien. We zullen ons op alle plekken
en in alle overlegsituaties waar dat mogelijk
is meer gaan profileren, tegen de wind in
dus.

De FNV en de FNV-bonden kiezen ten
15 opzichte van ieder kabinet een zakelijke
benadering. De politieke kleur van het
kabinet speelt geen rol. We beoordelen het
op zijn daden. De FNV wil ook
verantwoordelijkheden delen door op
20 centraal niveau gezamenlijke afspraken te
maken. Dat is nooit een doel op zich, maar
wel een middel om de realisatie van eigen
beleidsdoelstellingen dichterbij te brengen:
25 een eerlijke inkomensverdeling, meer banen
en betere mogelijkheden tot ontplooiing
voor alle werknemers. Op het werk zelf,
maar ook thuis.

De toekomst en de CAO

In 2002 bestaat de Wet op de CAO precies
75 jaar. Maar al lang voor 1927 sloten
30 vakbonden collectieve
arbeidsovereenkomsten af met werkgevers.
De CAO wás en is het belangrijkste eigen
instrument van de vakbeweging (...).
(...)

Kortom, de levensloopbanen van mensen
35 zijn diverser geworden. Dit is direct één van
de belangrijkste nieuwe beleidsuitdagingen
voor het CAO-beleid van de komende jaren:

de invulling en concretisering van het
levensloopperspectief.

40 Werken doe je niet voor drie maanden of
drie jaar, maar veel langer. De meeste
mensen hebben gedurende tientallen jaren
een betaalde baan. Ze beginnen op
betrekkelijk jonge leeftijd en eindigen rond
45 hun zestigste. Gedurende die lange periode
veranderen hun levensomstandigheden
geleidelijk, maar voortdurend. (...)

In het komende CAO-overleg gaan de FNV-
bonden proberen om afspraken te maken die
50 daaraan tegemoet komen. De FNV-bonden
zullen stap voor stap, maar onomkeerbaar,
in de komende jaren via het CAO-
instrument de condities scheppen voor
werknemers om hun eigen loopbaan en
55 arbeidsvoorwaarden meer en meer af te
stemmen op en te laten meebewegen met de
levensfase waarin ze verkeren. De
ontwikkeling van de CAO heeft
dientengevolge de laatste jaren ook niet stil
60 gestaan. Sectorale CAO-afspraken kregen
een aanvulling en uitwerking op
bedrijfsniveau. En we kwamen specifieke
keuzemenu's in CAO's overeen. Hierdoor
kreeg de ondernemingsraad een steeds
65 grotere rol in het CAO-overleg en bij de
uitwerking van bedrijfsspecifieke afspraken.
In de toekomst zullen de bonden en de
ondernemingsraden steeds intensiever
samenwerken op deze thema's.

De economie en de verantwoorde loonkostenontwikkeling

70 In 2001 en 2002 is het in economisch
opzicht slechter gegaan dan in de daaraan
voorafgaande jaren. En de vooruitzichten
voor 2003 zijn nog niet al te best. De
economische groei is teruggelopen, de

75 werkloosheid vertoont een stijgende
tendens. De inflatie blijft te hoog. (...)
Al met al is het zaak om alert te blijven en
een verantwoorde ontwikkeling van de
loonkosten na te streven. Dat moet echter
80 wel mogelijk gemaakt worden. De
kabinetsplannen geven een extra druk op de
loonkostenontwikkelingen. Daarnaast zijn er
nog steeds individuele topmanagers die het
klimaat bederven door zelfverrijking.
(...)
85 Andere werkgevers kiezen er juist voor om
boven de CAO uit extra
beloningscomponenten aan hun werknemers

toe te kennen. Het tot stand brengen van een
verantwoorde loonkostenontwikkeling is
90 geen éénrichtingsverkeer van vakbeweging
naar werkgevers. Het is het resultaat van een
breed gedragen wilsovereenstemming tussen
werknemers- en werkgeversorganisaties. Die
wilsovereenstemming moet leiden tot
95 gezamenlijke afspraken over brede
arbeidsvoorwaardenpakketten. Uitwassen
zoals hierboven beschreven, dreigen een
zelfstandig obstakel te worden om een
verantwoorde loonkostenontwikkeling te
100 realiseren.

bron: *Tegen de Wind in, Uitgave van de stichting FNV pers, Amsterdam, september 2002*

Opgave 5 Ontwikkelingssamenwerking

tekst 4

Hulp aan Derde Wereld vaak miskleun

P.J. van Dooren

De effectiviteit van ontwikkelingshulp is
niet boven elke twijfel verheven.
Sterker, het Nederlandse
ontwikkelingsbudget (0,8 procent van
5 het bnp) is zo ruim dat het tot
onverantwoorde uitgaven kan leiden.
Het is zaak aan ontvangende landen
strikte voorwaarden te stellen.

Mager gebaar van Europa: de gemiddelde
10 hulp van de Europese landen gaat slechts
omhoog van 0,33 naar 0,39 procent van het
bruto nationaal product (bnp), zo is
afgelopen week afgesproken in Monterrey.
En de VS blijven daar nog onder. (...)
15 En Nederland slaat zich trots op de borst
omdat het wel 0,8 procent weggeeft: het
percentage beschikbaar gesteld geld wordt
klaarblijkelijk belangrijker gevonden dan de
gerealiseerde ontwikkeling. Een groot deel
20 van het ontwikkelingsgeld is weggegooid
geld. Met een ervaring van veertig jaar
ontwikkelingswerk, vooral gericht op kleine
boeren en vissers, in veel
ontwikkelingslanden, heb ik mij vaak
25 geërgerd aan de gemakkelijke wijze waarop
Nederland ontwikkelingsgeld beschikbaar
stelde voor onbetrouwbare projecten, want
het geld moest uitgegeven worden. Enkele
voorbeelden uit een lange ervaring: Midden
30 jaren zeventig werd ik op het departement in
Den Haag geroepen om mijn oordeel te
geven over een aanvraag uit Kenia om hulp
te verlenen aan de Agricultural

Coöperatieve Union in Nairobi. Na
35 bestudering van de stukken kreeg ik sterk de
indruk dat veel niet klopte. Bovendien bleek
dat Zweden hulp aan dat project abrupt
beëindigd had.

Mijn advies aan het Directoraat
40 Ontwikkelingssamenwerking was dan ook
om aan Zweden nadere inlichtingen omtrent
dat project te vragen, en om iemand ter
plaatse in Kenia poolshoogte te laten nemen.
Beide voorstellen werden verworpen. Dat
45 zou te lang gaan duren en het was al oktober
en het ontwikkelingsgeld moest voor eind
december zijn bestemming gevonden
hebben, anders haalde Nederland zijn
percentage van het bnp niet. Mijn aanbod
50 om dan zelf binnen tien dagen naar Kenia af
te reizen om de zaak uit te zoeken werd ook
afgewezen. Dus het project ging ongezien
gewoon door. Drieënhalf jaar later werd ik
alsnog gevraagd om een onderzoek in Kenia
55 te doen.

Bij mijn onderzoek bleek, dat grote
bedragen van voor het project bestemde
ontwikkelingshulp door een van de
Keniaanse ministers voor zijn eigen grote
60 landbouwonderneming (een voormalig
Engels landbouwbedrijf) gebruikt werden.
Zelfs de machines en landbouwwerktuigen
van de coöperatie waren niet op tijd
beschikbaar voor de aangesloten boeren,
65 omdat die minister ze allereerst, gratis, voor
werk op zijn onderneming opeiste. Op het
eind van mijn onderzoek moest ik verslag
uitbrengen bij de Nederlandse ambassadeur

in Nairobi. Toen ik hem vertelde wat ik
70 gevonden had, verbood hij mij om die
gegevens van fraude, machtsmisbruik en
corruptie aan Den Haag door te geven: hij
wilde geen moeilijkheden krijgen. Maar als
onafhankelijk onderzoeker had ik daar geen
75 boodschap aan.

Drie maanden later is het lopende project
beëindigd en een vervolg is er niet gekomen.
(...)

Een ander voorbeeld is een pluimveeproject
voor arme vrouwen, dat ik samen met een
80 Nederlandse pluimveeconsulent moest gaan
opzetten in Lesotho. Dat project was
bedoeld voor vrouwen, wier mannen in de
Zuid-Afrikaanse mijnen waren gaan werken.
Na enige tijd schaften de meeste van die
85 mannen zich in Zuid-Afrika een andere
vrouw aan en stuurden vervolgens geen geld
meer naar Lesotho voor het onderhoud van
hun gezinnen. Omdat landbouw op de
berghellingen in Lesotho te veel erosie
90 veroorzaakte, waren pluimveebedrijfjes de
beste oplossing. Bovendien konden die
bedrijfjes dan voorzien in de aanvoer van
eieren en kippenvlees.

We brachten samen een uitvoerig
95 eindrapport uit voor een vijfjarenproject met
geleidelijke uitbreiding van het aantal
pluimveebedrijfjes, inclusief de
financieringskredietverschaffing en het
opzetten van een door Nederland te betalen
100 roulerend kredietfonds, de technische
ondersteuning en voorlichting, de afzet van
de eieren en van de slachtkuikens via
dorpscoöperaties, enzovoorts.

Drie maanden later werden we naar het
105 ministerie in Den Haag geroepen. Ons
rapport, in het Engels, was naar de regering

bron: Trouw van 2 maart 2002

in Lesotho gezonden, met het aanbod van
zoveel miljoen gulden Nederlandse
financiële steun, plus de beschikbaarstelling
110 voor de projectperiode van een
pluimveedeskundige. En wat deed Lesotho?
De koningin van Lesotho had besloten met
gebruikmaking van de aanwijzingen in ons
rapport - zelf een pluimveebedrijf te
115 beginnen met 40000 kippen. De vrouw van
de minister-president wilde beginnen met
35000 kippen en de vrouw van de minister
van landbouw wilde een bedrijf met
dertigduizend kippen. En de regering van
120 Lesotho vroeg nu om de Nederlandse
ontwikkelingshulp en de
pluimveevoorlichting en -ondersteuning
uitsluitend aan die drie vrouwen ten goede
te doen komen, in plaats van aan de arme
125 vrouwen zonder inkomsten. Ik was
verbijsterd; en ik heb in Den Haag moeten
praten als Brugman om het pluimveeproject
Lesotho helemaal te doen afblazen, omdat
het ontwikkelingsgeld niet aan de arme
130 vrouwen ten goede zou komen.

(...)

Op een vergadering met hogere
beleidsambtenaren op het ministerie van
Ontwikkelingssamenwerking heb ik wel
eens gesteld 'wat maken jullie je toch druk
135 om percentages bnp' kijk liever naar
concrete resultaten die jullie met
ontwikkelingsgeld kunnen verwezenlijken.
Als de Nederlandse hulp nu eens met 30
procent gekort zou worden en de overige 70
140 procent zinvoller, rechtvaardiger en
productiever besteed zouden worden,
zouden de resultaten beter zijn. En wat was
het antwoord? "U heeft gelijk, maar zo'n
voorstel is politiek niet bespreekbaar."

tekst 5

Koe krijgt meer dan Derde Wereld

Han Koch

DEN HAAG - "De Europese koe krijgt per
dag twee dollar subsidie, terwijl de helft van
de wereldbevolking met minder moet zien
rond te komen. De stem van de armen moet
5 op het Binnenhof gehoord blijven."

Met een retoriek die doet denken aan de
jaren zestig en zeventig, liet Eveline
Herfkens gisteren voor de laatste keer als
demissionair minister voor
10 Ontwikkelingssamenwerking de
'stem van het arme zuiden' horen. De
komende regering Balkenende (CDA-VVD-

LPF) moet doorgaan waar zij, gedwongen
door de verkiezingsuitslag, is blijven steken.
15 In een toespraak tijdens een gisteren
gehouden Informatiedebat, georganiseerd
door een koepel van zeventig
hulporganisaties onder de naam
Wereldburger.NL, stelde Herfkens dat
20 "ontwikkelingssamenwerking de
verkiezingen heeft verloren." En dat zonder
dat er ook maar één debat over het
onderwerp is geweest.
Wat heeft de kiezer niet gekregen? Voor de

Eindexamen maatschappijleer vwo 2004-II

havovwo.nl

25 eerste honderd dagen van haar nieuwe
ministerschap had Herfkens tien punten als
verkiezingsbelofte op papier staan. Gisteren
wilde ze haar lijstje niet openbaren “omdat
ik geen quizmaster ben die de prijs gaat
30 tonen die u niet heeft gewonnen.” Maar de
‘tien en meer van Herfkens’ zijn er wel. Ze
vindt nog altijd dat Nederland aan te veel
landen hulp geeft, ondanks haar sanering.
Op het ministerie ontbreekt het aan
35 menskracht om een uitgebreide landenlijst te
begeleiden. Concentratie op de echte arme
landen was en blijft het devies van
Herfkens. Meisjes moeten overal ter wereld
naar school kunnen gaan en Nederland moet
40 daaraan een genereuze bijdrage leveren.
Bedrijfsleven en overheden moeten nieuwe
initiatieven nemen om gezamenlijk aids te
bestrijden. Er moet een monitor komen die
de resultaten van de Nederlandse hulp toont
45 en zo'n zelfde instrument moet er komen bij
de Verenigde Naties. Via dat mechanisme
moeten rijke en arme landen afgerekend
worden op hun inspanningen om de armoede
de wereld uit te helpen.
50 Herfkens wil de Nederlandse bedrijven tot
spoed manen met een verbreding van wat
heet maatschappelijk verantwoord

bron: Trouw van 18 juni 2002

ondernemen. 's Lands grootste
koffieverkoper Douwe Egberts
55 had op een pittig gesprek met de minister
kunnen rekenen.
Nu de wereldprijs voor koffie al tijden op
een dieptepunt verkeert, was Herfkens graag
de koffieboeren te hulp geschoten.
60 Het is maar een greep uit de 'prijzen' die
Herfkens voor de armen in de wereld in
petto had.
Hulp of handel? Geld geven voor onderwijs?
Of boeren uit ontwikkelingslanden toegang
65 geven tot markten van de EU, de VS en
Japan? Herfkens: “Ik heb het gevoel dat als
men mij het mes op de keel zou zetten en
zou zeggen: ‘landbouwsubsidies in de rijke
landen afschaffen of hulp afschaffen’, dat ik
70 dan kies voor het afschaffen van de
landbouwsubsidies. Die maken het mensen
in arme landen onmogelijk hun eigen leven
te bepalen.”
“We moeten echt iets aan de subsidies
75 doen”, zei Herfkens recent tegen Trouw.
Een standpunt dat de LPF en de VVD moet
aanspreken, vindt zij. En het CDA? “Dat
heeft een traditie hoog te houden bij
ontwikkelingssamenwerking. Het CDA kan
80 de armoedebestrijding niet laten versloffen.”
(...)

Opgave 1 Politieke besluitvorming: De illusie van democratie Politologen over de onmacht van de kiezer

Op 4 mei 2002 verscheen in het Magazine M van NRC Handelsblad een artikel over democratie waarin enkele hoogleraren die de Nederlandse politiek beroepshalve volgen, aan het woord kwamen. “Democratie is een illusie”, “Nederland wordt bestuurd door een regentenklasse.”, “De democratie zoals wij die kennen heeft zijn langste tijd gehad.”, waren onder meer enkele niet mis te verstane uitspraken. Het artikel verscheen twee dagen voor de moord op Pim Fortuyn en elf dagen voor de verkiezingen van de Tweede Kamer. Die verkiezingen lieten een electorale aardverschuiving zien: de regeringspartijen verloren 44 zetels en de partij van Pim Fortuyn (LPF) won 26 zetels. Volgens velen werd de onmacht en onvrede van de kiezer vertaald in een massaal verzet tegen de bestaande partijen. De tekstdelen 1A tot en met 1D bevatten delen van het artikel. In deze teksten wordt vooral een aantal aspecten van deze ‘onmacht van de kiezer’ verklaard.

Lees tekstdeel 1A.

De politieke partij heeft “de laatste jaren veel van zijn oorspronkelijke functies verloren” (regels 34-36) en de politieke partij speelt “een veel minder belangrijke rol dan de handboeken suggereren” (regels 68-69).

- 2p 1 Leg uit welke twee functies politieke partijen blijkens de tekst niet goed meer vervullen. Geef bij elke functie de betreffende zin uit de tekst.
- 1p 2 Leg uit welke functie de politieke partijen blijkens de tekst nog wel vervullen en geef daarbij de betreffende zin uit de tekst.

Lees de regels 1-25 in tekstdeel 1B.

“Als partijloze maak je gewoon geen schijn van kans meer.” Politieke partijen compenseren hun verloren terrein door een grotere greep op het openbaar bestuur. “Voor het werk dat die mensen doen, maakt het niks uit.” De eigen politieke opvatting van bestuurders speelt volgens de onderzoeker Baakman zelden of nooit een rol.

- 2p 3 Beargumenteer waarom iemands politieke opvatting zijn of haar functioneren in de Raad van State niet in de weg hoeft te staan. Betrek in je argumentatie de taak van de Raad van State in het politieke proces.

Lees de regels 25-35 in tekstdeel 1B.

In deze regels wordt verwezen naar een proces van politieke socialisatie. Tevens is hier een voorbeeld van politieke cultuur herkenbaar.

- 2p 4 Leg aan de hand van het tekstdeel uit wat verstaan wordt onder (politieke) socialisatie en wat onder politieke cultuur.

Lees de regels 1-34 in tekstdeel 1C.

Er bestaan verschillende visies op de verdeling van macht in een democratie.

- 2p 5 Welke visie is van toepassing op het tekstgedeelte? Licht je antwoord toe en ondersteun dit antwoord met een betreffende passage uit de tekst.

Lees de regels 34-69 in tekstdeel 1C.

Daudt en Blom signaleren een aantal knelpunten met betrekking tot de representativiteit in het Nederlandse politieke systeem.

- 4p 6 Welke knelpunten met betrekking tot de representativiteit in het Nederlandse politieke systeem herken je in het tekstgedeelte? Noem er twee en ondersteun je antwoorden telkens met een citaat uit de tekst.

Lees de regels 58-80 in tekstdeel 1C.

- 2p 7 Leg aan de hand van een kenmerkend verschil tussen een politieke partij en een belangengroep uit, waarom burgers volgens de tekst meer belangstelling tonen voor belangenorganisaties dan voor politieke partijen.

Eindexamen maatschappijleer vwo 2004-II

havovwo.nl

Lees regels 1-16 in tekstdeel 1D.

In het tekstfragment komt een beeld van de overheidsbureaucratie naar voren.

- 2p **8** Geef twee kenmerken van het begrip overheidsbureaucratie in de betekenis van het klassieke *ideaaltype* van Max Weber. Geef bij beide kenmerken een voorbeeld uit de tekst.

Lees regels 17-25 in tekstdeel 1D.

Professor Hajer wil de democratie uitbreiden en een kwaliteitskamer instellen als toezichthouder op het interne democratisch gehalte van organisaties als bijvoorbeeld Greenpeace en de Consumentenbond. Van belang is echter dat de Consumentenbond een vereniging is en Greenpeace een stichting. Voor een vereniging als de Consumentenbond gelden al democratische besluitvormingsregels.

- 3p **9** Welke besluitvormingsregels dient een vereniging/organisatie te hebben om als democratisch beschouwd te worden? Geef drie regels. Ga uit van besluitvormingsregels die gelden voor een democratische samenleving en vertaal deze naar besluitvormingsregels van een vereniging.

Lees regels 26-31 in tekstdeel 1D.

Volgens Professor Hajer is het Binnenhof niet langer het epicentrum. "Voor dit eenvoudige model is de wereld te gecompliceerd geworden." (regels 29-31) De beslissingen worden deels elders genomen.

- 3p **10** Hoe ziet het 'eenvoudige model' van nationale politieke besluitvorming eruit? Ga in het antwoord uit van de rol van achtereenvolgens regering, parlement en ambtenaren.

Lees de regels 31-48 in tekstdeel 1D.

Professor Rosenthal schrijft "Er heeft 'een verschuiving van macht plaatsgevonden', ... van de politieke actoren naar actoren in de omgeving van het openbaar bestuur." (regels 43-48)

- 2p **11** Welke twee kenmerken van de omgeving van het Nederlandse politieke systeem zijn in de regels 31-48 te herkennen? Licht beide kenmerken toe met een voorbeeld uit de tekst.

Lees de regels 49-79 in tekstdeel 1D.

Professor Tromp wil de politiek persoonlijker maken. In geen land ter wereld is de politiek zo onpersoonlijk als in Nederland. De meeste kandidaten voor de Tweede Kamer "zouden bij wijze van spreken de hele verkiezingscampagne op hun bed kunnen blijven liggen, Kamerlid worden ze toch wel."

- 2p **12** Leg uit dat deze uitspraak van Tromp over kandidaten voor de Tweede Kamer verwijst naar het Nederlands kiesstelsel.

Opgave 2 Aan het werk

Bij deze opgave hoort tekst 2.

Bij de begrotingsbehandeling voor het jaar 2003 heeft het eerste kabinet-Balkenende (2002-2003) de Sociale Nota voor het jaar 2003 gepresenteerd. Hierin worden de hoofdlijnen van het beleid uitgewerkt op het gebied van werkgelegenheid en sociale zekerheid. Tekst 2 is een gedeelte uit die nota.

In de eerste alinea van de tekst worden twee maatschappelijke vraagstukken genoemd: het grote aantal WAO'ers en het aantal mensen dat al jaren in de bijstand zit.

- 2p **13** Leg uit waarom regelingen als de WAO en de bijstand passen in de definitie van de verzorgingsstaat.

In Nederland onderscheiden we sociale verzekeringen en sociale voorzieningen.

- 2p **14** Leg zowel van de WAO als van de bijstand uit tot welke categorie - sociale verzekering of sociale voorziening - deze gerekend wordt. Betrek in je antwoord een kenmerkend verschil tussen sociale verzekeringen en sociale voorzieningen.

Eindexamen maatschappijleer vwo 2004-II

havovwo.nl

- In de tekst staat dat het aantal WAO'ers tot 1 miljoen stijgt en dat veel mensen al jaren in de bijstand zitten.
- 4p **15** Leg uit dat deze problemen de politieke discussie over de instandhouding van de verzorgingsstaat goed weergeven. Ga uit van twee knelpunten van de verzorgingsstaat.
- De overheid is op verschillende manieren betrokken bij het sociaal-economisch proces. Eén manier is de rol van de overheid als regelgever: om tot een grotere effectiviteit in de uitvoering van de bijstand te komen, wil het kabinet met een nieuwe Bijstandswet komen.
- 3p **16** Welke drie andere rollen van de overheid herken je in tekst 2? Licht je antwoord toe met een zinsnede uit de tekst.
- In de Sociale Nota 2003 zijn de opvattingen van het CDA en van de VVD over de verzorgingsstaat herkenbaar.
- 6p **17** Noem twee opvattingen van het CDA en twee opvattingen van de VVD over de toekomst van de verzorgingsstaat. Illustreer zowel de CDA- als de VVD-opvattingen met een voorbeeld van het kabinetsbeleid uit tekst 2.
- 2p **18** Welke materiële en welke immateriële functie van werken voor mensen zijn in tekst 2 te herkennen?

Opgave 3 Modernisering van CAO's

- De FNV schrijft ieder jaar een nota om haar doelstellingen op het terrein van de arbeidsvoorwaarden vast te leggen. Voor 2003 schreef de FNV een nota onder de titel *Tegen de Wind in*. In tekst 3 in het bronnenboekje vind je een aantal fragmenten uit deze nota.
- Zie Voorwoord.*
- De mate waarin de FNV erin slaagt om de belangen van haar leden te behartigen, hangt af van verschillende factoren. In het voorwoord kun je twee van deze factoren herkennen.
- 2p **19** Welke twee factoren bepalen de ruimte voor succesvolle belangenbehartiging? Leg tevens de invloed uit van deze factoren op de onderhandelingspositie van de FNV met de werkgevers en kabinet.
- In de regels 18-26 staat dat de FNV op centraal niveau afspraken wil maken, onder andere met het doel een eerlijke inkomensverdeling te verwezenlijken.
- 2p **20** Hoe heten de twee belangrijkste instellingen waarbinnen de vakbeweging kan proberen tot centrale afspraken te komen?
- Voor hun onderlinge verhoudingen laten de Nederlandse werkgevers- en werknemersorganisaties zich eerder leiden door de principes van het harmoniemodel dan van het conflictmodel.
- 2p **21** Leg uit dat in de visie van de FNV, zoals blijkt uit het Voorwoord, het harmoniemodel is te herkennen.
- Zie tekstgedeelte De toekomst en de CAO.*
- 2p **22** Leg uit waarom het afsluiten van een CAO zowel belangrijk is voor de vakbeweging als voor de werkgeversorganisaties.
- De laatste jaren is de trend ingezet dat steeds meer CAO-afspraken op bedrijfsniveau verder worden uitgewerkt (regels 60-69). Door deze ontwikkeling wordt de rol van ondernemingsraden op het gebied van arbeidsvoorwaarden groter. Een ondernemingsraad heeft op bepaalde terreinen adviesrecht en op andere instemmingsrecht.
- 1p **23** Welke van deze twee rechten is van toepassing als een ondernemingsraad binnen een CAO bedrijfsspecifieke afspraken gaat maken? Licht je antwoord toe.

In het tekstdeel *De economie en de verantwoorde loonkostenontwikkeling* staat een aantal ontwikkelingen dat de FNV ongewenst vindt. Het gaat dan om zaken als zelfverrijking door sommige individuele topmanagers en de neiging van bepaalde werkgevers om boven de CAO uit extra beloningscomponenten aan hun werknemers toe te kennen.

Verschillen in de hoogte van het loon is een kenmerk van de sociale ongelijkheid in een samenleving. Over die sociale ongelijkheid bestaan verschillende theorieën.

- 4p 24 Wat houdt de functionalistische opvatting over het bestaan van sociale ongelijkheid in? Geef een argument waarom aanhangers van het functionalisme (grote) inkomensverschillen gewenst vinden.

Opgave 4 Frans - Duits voorstel voor bestuurlijke hervormingen in de Europese Unie

Vanwege de uitbreiding van de Europese Unie met tien landen is in de Europese Unie gesproken over bestuurlijke hervormingen. Zonder deze hervormingen wordt de Europese Unie op termijn onbestuurbaar, omdat een Unie met 25 lidstaten om een andere besluitvorming vraagt. De Franse president Chirac en de Duitse bondskanselier Schröder kwamen in januari 2003 met een voorstel.

Het voorstel van Chirac en Schröder bestond uit twee onderdelen:

1 De voorzitter van de Europese Commissie moet in het vervolg direct door het Europees Parlement worden gekozen.

2 De voorzitter van de Raad van Ministers zou door een gekwalificeerde meerderheid van de lidstaten voor een periode van vijf jaar moeten worden gekozen.

Frankrijk en Duitsland willen dus dat de Europese Unie in de toekomst wordt geleid door twee voorzitters. Naast de al bestaande voorzitter van de Commissie ook een door de lidstaten zelf te kiezen voorzitter van de Raad van Ministers. Hoe de twee voorzitters van de Unie zich tot elkaar gaan verhouden, is nog onduidelijk. Schröder noemde het plan een 'acceptabel compromis', omdat het zowel de positie van de Commissie als de Raad zal versterken.

naar: 'EU krijgt dubbele voorzitter' uit de *Volkskrant* van 15 januari 2003

- 2p 25 Leg uit welk onderdeel van het voorstel kan bijdragen aan een vermindering van het 'democratisch tekort' in de Europese Unie.

Op het tweede onderdeel van het voorstel kwam veel kritiek. Een aantal kleine landen was bang dat de voorzitter van de Raad van Ministers te veel als een soort Europese president zou gaan optreden. De voorzitter van de Raad van Ministers zou de voorzitter van de Europese Commissie overvleugelen. Premier Balkenende keerde zich tegen het Frans-Duitse voorstel: "Er komen dus twee kapiteins op een schip. De voorzitter van de Europese Raad en de voorzitter van de Europese Commissie. Als zeevarende natie weten we dat zo iets niet werkt." (*de Volkskrant* van 4 februari 2003).

Naast bovenstaande kritiek op het voorstel speelde bij de Nederlandse regering ook de angst mee dat het kiezen van een voorzitter van de Raad van Ministers zou leiden tot een verzwakking van de relatieve machtspositie van Nederland in Europa. Nederland keerde zich dan ook vooral tegen het tweede onderdeel van het Frans-Duitse voorstel.

- 2p 26 Leg uit dat de machtspositie van Nederland wordt aangetast als het tweede onderdeel van het Frans-Duitse voorstel zou worden uitgevoerd.

In de besluitvorming van de Europese Unie spelen de Raad van Ministers en de Europese Commissie een belangrijke rol.

- 3p 27 Noem de taak van respectievelijk de Raad van Ministers en twee taken van de Europese Commissie in het besluitvormingsproces van de Europese Unie.

Eindexamen maatschappijleer vwo 2004-II

havovwo.nl

Opgave 5 Ontwikkelingssamenwerking

Bij deze opgave horen de teksten 4 en 5.

Lees eerst tekst 4. Deze tekst heb je nodig voor het beantwoorden van de vragen 28 tot en met 36.

In tekst 4 wordt gesproken over *ontwikkelingshulp* (regel 1).

- 2p 28 Leg uit dat de in tekst 4 besproken projecten in Kenia en Zuid-Afrika voorbeelden zijn van ontwikkelingshulp.

P.J. van Dooren merkt op dat een groot deel van het ontwikkelingsgeld weggegooid geld is (regels 19-21). De slechte ervaringen met diverse hulpprojecten en de kritiek op ontwikkelingssamenwerking hebben vanaf 1990 geleid tot veranderingen in het ontwikkelingsbeleid. Eén van die veranderingen betrof het hanteren van criteria waaraan ontwikkelingslanden moeten voldoen, willen ze in aanmerking komen voor een langdurige ontwikkelingsrelatie met Nederland.

- 4p 29 Aan welke voorwaarden moet een ontwikkelingsland voldoen, wil het in aanmerking komen voor een langdurige ontwikkelingsrelatie met Nederland?
Noem drie voorwaarden en leg uit welke voorwaarde een garantie biedt tegen het mislukken van projecten zoals beschreven in tekst 4.

- 2p 30 Noem twee andere veranderingen in het ontwikkelingsbeleid van de kabinetten vanaf 1990 die rekening hielden met de kritiek op ontwikkelingshulp, zoals verwoord door Van Dooren.

Het landbouwproject in Kenia is gestopt vanwege corruptie en misbruik. Kenia krijgt ook via andere wegen hulp.

- 2p 31 Welke manier van hulpverlening maakt de kans op corruptie en misbruik door de overheid kleiner?
Noem twee voorbeelden van organisaties die op deze wijze hulp verlenen.

- 2p 32 Noem nog een andere manier via welke Kenia ontwikkelingshulp kan ontvangen en noem twee organisaties die dan in beeld komen.

Aan de projecten die worden opgezet voor de ontwikkelingslanden liggen strategieën en ontwikkelingsmodellen ten grondslag.

- 3p 33 Leg uit welke ontwikkelingsstrategie ten grondslag ligt *aan de opzet* van het pluimveeproject (regels 78-130) van Lesotho. Betrek in je uitleg twee kenmerken van die strategie.

De auteur verwijst in tekst 4 naar zijn voorstel om 30 procent te korten op de uitgaven van ontwikkelingssamenwerking. Ambtenaren van het ministerie voor Ontwikkelingssamenwerking zeiden toen tegen hem dat zo'n voorstel politiek onbespreekbaar is. Zie de regels 131-144.

- 5p 34 Leg uit waarom een flinke korting op het ontwikkelingsgeld politiek onbespreekbaar is. Betrek in je uitleg:
A een motief voortkomend uit het Nederlandse ontwikkelingsbeleid en de daaraan gekoppelde opvattingen van
B de Nederlandse bevolking of maatschappelijke organisaties en van
C politieke partijen.

D minimaal twee internationale afspraken of verplichtingen waaraan Nederland zich, zeker voor de korte termijn, dient te houden.

Een artikel in Trouw, zoals weergegeven in tekst 4, kan bijdragen aan een bepaalde beeldvorming over derdewereldlanden.

- 1p 35 Leg naar aanleiding van de tekst uit welke beeldvorming over de Derde Wereld door kranten en andere media kan ontstaan.

- 1p 36 Leg ook uit wat een dergelijke beeldvorming kan betekenen voor het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking.

Eindexamen maatschappijleer vwo 2004-II

De vragen 37 tot en met 40 hebben betrekking op tekst 5.

Lees de regels 1 tot en met 5 in tekst 5.

Met deze uitspraak levert ex-minister Herfkens voor Ontwikkelingssamenwerking kritiek op het landbouwbeleid van de Europese Unie.

- 2p **37** Leg uit waarom het Europees landbouwbeleid de belangen van ontwikkelingslanden schaadt.

Vanouds wordt het ontwikkelingsbeleid van westerse landen gekenmerkt door het dilemma van het eigen economische belang en het humanitaire motief.

- 2p **38** Leg aan de hand van tekst 5 uit of dit dilemma nog van toepassing is op het huidige Nederlandse ontwikkelingsbeleid.

Herfkens was graag de koffieboeren te hulp geschoten (regels 57-59 in tekst 5). Niet alleen westerse overheden en het westerse bedrijfsleven kunnen iets doen om de positie van koffieboeren te verbeteren, ook de westerse burger als consument kan hier een bijdrage leveren.

- 2p **39** Leg uit hoe de westerse consument een bijdrage kan leveren aan het verbeteren van de economische positie van kleine koffieboeren.

Lees de regels 63-75 in tekst 5.

In het Nederlandse ontwikkelingsbeleid gaan hulp en handel samen.

- 2p **40** Geef twee argumenten waarom het geven van ontwikkelingshulp ook nodig blijft bij een liberalisering van de wereldhandel zoals bijvoorbeeld het afschaffen van de landbouwsubsidies.